

Muhamet BELA
(Tiranë)

A ISHTE SKËNDERBEU NGA HASI?!
- Mendime rreth origjinës së Skënderbeut -

Për vetë rëndësinë dhe rolin e spikatur që pati figura e Gjergj Kastriotit-Skënderbeut në historinë e Shqipërisë, jo pak diskutime janë ngritur hera-herës qoftë në rrafshin studimor historiografik, qoftë edhe në rrafshin politiko-mediatik, mbi origjinën dhe përkatësinë etnike apo krahinore të tij.

Ky diskutim historiografik, që shpesh kalon edhe në debate aspak shkencore, merr shkas padyshim nga fakti se për shkaqe dhe rrethana të ndryshme historike në të cilat është gjendur trualli shqiptar përgjatë shekujve, dokumentacioni autentik dhe burimet shkrimore me karakter analitik dhe arkivor janë të pakta, dhe ata që marrin përsipër të trajtojnë çështjet historiografike janë të detyruar t'u drejtohen burimeve të huaja shpesh jo fort bindëse, shpesh të manipuluar për shkaqe politike të prejardhjes përkatëse, ose të mbështeten më fort në deduksione të tërthorta dhe në hipoteza me baza jo fort të qëndrueshme.

Dhe, nëse në rastin e parë, atë të origjinës dhe përkatësisë etnike, debatet dhe pseudo-hipotezat dukshëm janë nisur nga qëllime të mirëfillta politike për të dëmtuar dhe mohuar qenësinë dhe aftësinë historike të vetë shqiptarëve, duke i veshur origjina të huaja, që diskutimi shkencor me të drejtë i ka zhvlerësuar apo nuk i merr në përfillje - në rastin e dytë, atë të origjinës dhe përkatësisë krahinore,

ngjan se diskutimi merr shkas nga një shtysë e brendshme autoriale, që siç thotë me të drejtë prof. K.Frashëri: *“Kjo është e natyrshme,po të kemi parasysh krenarinë që ndjen një qytet ose një fshat, kur e di se nga gjiri i tij ka dalë një personalitet imadh politik,ushtarak, kulturor, letrar ose artistik. Kështu ndodhi dhe me Skënderbeun”*.¹

Për rastin e parë, atë të përkatësisë së huaj të origjinës së Skënderbeut, mund të themi se është anashkaluar logjika e kohës në të cilën jeton dhe vepron Gjergj Kastrioti, duke iu shmangur faktit se një sundimtar me përkatësi të huaj nuk mund të gëzonte atë popullaritet dhe atë mbështetje masive që gjeti ai në zotërimet e tij e më gjerë në territoret arbërore, e më tej kur ai vetë shprehet sipas burimeve shkrimore e dokumentare, se i përket dhe flet në emër të një vetëdijeje etnike, asaj arbërore (apo epirote, apo shqiptare, sipas konotacionit që i jepej asokohe vendeve dhe popullsive).

Ndërkohë që Noli, duke iu referuar dëshmisë së Gjon Muzakës në “Gjenealogjinë” e tij, në studimin e tij “Historia e Skënderbeut, Kryezotit të Arbërisë (1405-1468)”, ndër më të rëndësishmit dhe më argumentuesit e studimeve të periudhës bashkëkohore mbi Skënderbeun, vëren: *“Gjon Kastrioti ishte i martuar me Vojsavën, të bijën e kryezotit të Pollogut afër Tetovës. Kjo krahinë dukej që ishte një pjesë e Principatës Balshjane dhe hynte nën influencën e Kastriotëve ... sipas dëshmimit të Gjon Muzakës, e ëma e Vojsavës ishte nga dera e Muzakajve”*.²

Pra, mbetemi në rrafshin e origjinës arbërore (shqiptare) të Skënderbeut dhe në diskutimin mbi përkatësinë krahinore brenda arealit shqiptar të tij. Bihet shpesh në lapsus logjik kur, duke u nisur nga zotërimi faktik i një treve të caktuar i shënuar nga ndonjë dëshmi shkrimore, ky zotërim shihet edhe si përkatësia krahinore e tij, duke i ikur faktit se origjina duhet kërkuar në rrënjët familjare dhe jo tek individi.

Më tej, duhet parë edhe rrjedha e zhvillimeve historike të zotërimeve arbërore (shqiptare) të shekujve XIV-XV. Vërtet që Gjergj Kastrioti-Skënderbeu përbën figurën qendrore të historisë

¹ K. Frashëri, *Skënderbeu, jeta dhe vepra*, Tiranë 2002,f.55.

² F.St.Noli, *Historia e Skënderbeut*, Tiranë 1962,f.14-15.

shqiptare të çerekut të tretë të shekullit XV, por parashtrati politik i zotërimeve shqiptare është disi i ndryshëm dhe duhet marrë patjetër parasysh. Skënderbeu përmbyll epilogun fatal të një etape kohore prej rreth një shekulli e kusur identiteti politik të shqiptarëve, me zotërimet e tyre të rëndësishme, duke nisur nga formacionet shtetërore madhore të Balshajve dhe Shpatajve, për të ardhur në një varg zotërimesh më të pjesëtuara pas rënies së fuqisë së tyre, si Dukagjinët, Aranitët, Muzakajt, Topiajt etj., dhe për të kulmuar me përballjen historike të zotërimit të Kastriotëve me Perandorinë Osmane dekadat e para të shekullit XV e deri në rënien e fuqisë skënderbegiane. Jo pa vlerë vetëpohimi i Gjergj Kastriotit se kërkon të ndjekë gjurmët e Balshës, që e sjell Nikolla Jorga në Kronikën e Manjos tek “Notes”, nëpasazhin: “Brenda tre ditëve pushtoi (Skënderbeu) vende të tjera në Shqipëri dhe u bë i fuqishëm, duke thënë se ishte trashëgimtari i Balshës”.³

Duke parë mendimet mbi origjinën krahinore (shqiptare) të Skënderbeut, shohim të ketë kryesisht hipoteza që shpesh mbështeten në gojëdhëna, legjenda apo duke marrë edhe fakte të shkëputura nga njëri-tjetri: origjina e Skënderbeut është nga Mati, nga Dibra, nga Hasi, nga Mirdita; duke mos i dhënë rëndësi edhe një hipoteze që pretendon të jetë nga jugu epirot, që mbështetet vetëm në një përkim rastësor mbiemëror të njëfarë Branilo Kastrioti, që del diku në një dokument të Kaninës. Për këtë mendoj se duhet t’i referohemi arsyetimit të Francesko Keta-Krispit, i cili thekson: “*Tashmë ne nuk dyshojmë asnjë çast të njohim tek ky Branillo Kastriot, Alesio Vrana Kastriotin tonë. Dallimi mes Brana dhe Vrana është tepër i thjeshtë që të vlejë mundimi të flasim për të: dhe emri i Branillos larg nga të qenit një emër çfarëdo sllav, për ne nuk është tjetër veçse diminutivi, në latinisht, i Brana, gjë për më tepër jo e pazakontë në këtë epokë...*”.⁴

³ Jorga, Nicolae, *Notes et Extraits pour servir à l'Histoire des Croisades au XVe siècle*, seconde serie, Leroux, Paris, 1899.

⁴ Felice Cuniberti, *Shqipëria dhe princi Skanderbeg*, në suplementin: Papas Francesko Keta-Skiron, *Rreth disa dokumenteve gjenealogjike mbi Kastriotët*, Tiranë 2018, Reklama, f. 213-217.

Burimi kryesor ku mbështetet hipoteza e origjinës matjane të Kastriotëve na vjen në fillim të shek. XVI nga humanisti shkodran Marin Barleti, qëmes tjerashshkruan: “*Dhe, meqenëse nuk e quaj me vend që fisi i Skënderbeut të mbetet krejt i panjohur, por edhe s’kam ndërmend të përshkruaj tërë vargun e të parëve të tij, do të jem i kënaqur të prek vetëm një gjë, se krerët e fisit të Kastriotit kanë rrjedhur nga Mati, prej një dere fisnike*”.⁵

Po kështu edhe Dhimitër Frangu, prift katolik nga Drishti, në veprën e tij origjinale latinisht, të përkthyer në italisht pas vdekjes pa emrin e tij, Venedik 1539 (*Komentar për punët e turqve dhe të zotit Gjergj Skanderbeg, Princ i Epirit*), thekson se Kastriotët janë nga Mati. Edhe nipi i tij Andrea Engjëlli⁶ mbështet hipotezën se Kastriotët ishin nga Mati.

Kjo hipotezë nuk ka gjetur mbështetje nga studiues të ndryshëm, përfshi dhe prof. Kristo Frashërin, i cili, duke trajtuar mendimin e Barletit si humanist, ndalet në prirjen e tij klasiciste në lidhje me emërtimin Emat (Aemathia) për origjinën e Kastriotëve, ku në disa raste Barleti i jep kuptimin e Matit, por në raste të tjera ashtu si shkrimtarët klasikë grekë dhe romakë (Straboni, Plini, Justini, Klaudi), të cilët quanin Ematia provincën e Maqedonisë së Dytë, që Roma krijoi në shek. I në trevën midis Durrësit e Ohrit, që më vonë u quajt provinca e Epirit të Ri, dhe në Mesjetë u përfshi në emërtimin Arbëri.⁷

Ndërkohë, një argument logjik që zhvlerëson këtë hipotezë të prejardhjes së Kastriotëve nga Mati, vjen edhe nga dëshmia e bashkëkohësit Gjon Muzaka në “*Historia e Genealogia della casa Musachia, scrittada D. Giovanni Musachio Despote del Epiro*”, botuar në “*Chroniques greco-romanes, inédites ou peuconnues*” nga Karl Hopf, në Berlin 1873, i cili duke folur për paraardhësit e Skënderbeut thotë: “*I biri i Palit, Gjon Kastrioti, u bë zot i Matit*”, e më tej “*mbasi rifitoi pronat atërore (Skënderbeu), mori qytetin e*

⁵ Marin Barleti, *Historia e Skënderbeut*, Tiranë 2005, f. 2.

⁶ Andrea Engjëlli: *Gjenealogjia e perandorëve romanë dhe konstandinopolitë*, Romë, 1553, f. 490.

⁷ K. Frashëri, *Skënderbeu, jeta dhe vepra*, Tiranë 2002, f.56-57.

Krujës që nuk zotërohej prej të jatit” dhe aneksoi “Dibrën, Birinën, domethënë Randisinë, Tomanishën dhe Misien, si dhe krahinën e Gjonmit deri në bregdet”. Pra, Kastriotët nuk mund të kishin origjinën as nga Mati e as nga Kruja për shkak se nuk mund të kesh origjinën nga zotërimet që i fiton në kohë më të vonë se ekzistenca e mëparshme!

Së dyti, dhe që është mbështetur edhe nga historianë me emër, është hipoteza e origjinës nga Dibra. Në veprën e tij mjaft të thelluar “Skënderbeu, jeta dhe vepra”, Tiranë 2002, në Kreun III: *Nga ishin Kastriotët*, prof. Kristo Frashëri ndalet gjerësisht mbi origjinën e Skënderbeut. Që në fillim (faqe 54) thekson se “si familje, Kastriotët, paraardhësit e Skënderbeut, shfaqen më vonë se shumë familje bujare shqiptare të kohës së tij, të cilët përmenden si feudalë të vegjël që në vitet ‘70 të shek. XIII, ndonjëri ndoshta më herët ... në përgjithësi kanë përdorur si mbiemër emrin e fshatit të tyre të hershëm. Madje kjo praktikë ka vazhduar deri në ditët tona”. Po prof. K. Frashëri, në vitin 1974 parashtroi tezën se origjinën e Kastriotëve duhet ta kërkojmë në Dibrën e Poshtme, në bashkësinë krahinore të Qidhnës, në juridiksionin e së cilës ndodhet fshati Kastriot.⁸

Prof. Frashëri mbështet origjinën e Kastriotëve pikërisht nga fshati Sinjë i Dibrës. Duke iu referuar kushëririt të parë të Donika Kastriotit, Gjon Muzakës, si njohës i mirë i familjeve feudale të shek. XV, që thotë se “*gjyshi i zotit Skënderbeg quhej Zoti Pal Kastrioti, dhe ky nuk kishte më tepër se dy fshatra të quajtur Sinjë dhe Gardhi i Poshtëm*”. Nuk është e rastit, thotë Frashëri, që të dy fshatrat ndodhen në krahinën e Qidhnës, ballë për ballë me fshatin Kastriot, nga i cili i ndan Drini i Zi. Po kështu mbështetet tek historiani italian, Rafael Volaterrano, bashkëkohëtar i Skënderbeut, që në vitin 1506 ka botuar një biografi të shkurtër të Skënderbeut, i cili të atin e tij e quan Gjon Dibra ose Dibrani⁹, si dhe tek St. Gaspari¹⁰ në emrin Has të

⁸ Kristo Frashëri, Gazeta “Mësuesi”, 4 shtator 1974.

⁹ Kristo Frashëri: *Skënderbeu...*, vep.cit. f. 64.

¹⁰ St. Gaspari: *Relazione del vescovado di Scutari* etj. (1671), në: “Hylli i Dritës”, vëll. VII (1931).

ndeshur në shek. XVII në fshatin Tren, në Dibrën e Poshtme, në lindje të lumit Drin, në mikrokrakinë e Qidhnës.

Prof. Frashëri më tej kundërshton kronikën raguziane të Lukarit dhe kodeksin boshnjak të Fermentxhinit, për të cilët thotë se *“asnjëri prej tyre nuk ka vlerë dokumentare”*.¹¹

Profesori ndër argumentet kundër origjinës së Skënderbeut nga “Hasi i Krumës” thekson pamundësinë që ka një njeri nga *“Hasi i largët të bëhet zot feudal në një krahinë të huaj për të dhe, ca më tepër që dibranët e bashkësisë krahinore të Qidhnës...., të pranonin të kishin mbi krye një feudal nga një krahinë tjetër e huaj për ta”*! ... dhe *“Në rastin më të mirë, emërimi i një pinjollit kastriotas nga Hasi i Krumës në trevën dibrane, mund të ketë ndodhur gjatë sundimit të Stefan Dushanit. Po Stefan Dushani, përveçse nuk ka shenja të ketë ushtruar pushtet absolut në viset e thella malore, nuk jetoi gjatë. Vdekja e tij duhet të ketë sjellë, si kudo, edhe në Dibër, dëbimin e funksionarëve të tij feudalë nga popullsia vendase”*.¹²

Duke kundërshtuar Nolin për origjinën e Skënderbeut nga Hasi, prof. Kristo Frashëri thekson se: *“Vetëm në Krumë ka një lagje që mban emrin Kastriot”*.¹³

Profesori përmend dhe thëniet e një njohësi të mirë të trevës dibrane, Azis Ndreut, se *“pjesa jugore e Fushës së Kastriotit deri në përroin e Gjellagjoshit, dikur thirrej Hasi i Thatë, kurse tani ajo quhet Fusha e Thatë, ashtu siç përmendet edhe në revistën e përmendur “Albania” të Faik Konicës (1903)”*.¹⁴

Edhe prof. Mark Krasniqi në punimin kushtuar gojëdhënave që kanë qarkulluar mbi gjenezën e Kastriotëve,¹⁵ shton se: *“sipas traditës popullore, Skënderbeu ka qenë prej katundit Kastriot, afër Dibrës”*.

Mendojmë se ngulmimi i prof. Frashërit për mospranimin nga ana e dibranëve të zotëve nga krahina të tjera nuk qëndron, pasi me

¹¹ Po ai, vep. cit., f. 61.

¹² Po aty, f. 62.

¹³ Po aty, f. 59.

¹⁴ Po aty, f. 61-62.

¹⁵ *Gjeneza kastriothe e disa fiseve shqiptare dhe malazeze sipas traditës popullore*, në “Simpoziumi për Skënderbeun”, Prishtinë, 1969, f. 265-266.

të njëjtën logjikë nuk do ta pranonin as matjanët e as krutanët. E më tej, mbas rënies së Stefan Dushanit, zotërimin e gjithë trevave verilindore e mori në dorë dinastia e Balshajve që padyshim nuk janë nga Dibra(!) e as nga Mati. Që edhe Dibra, apo Qidhna e prof. Frashërit, ishin nën zotërimin e Balshajve si pjesë e gjithë principatës balshjane, vijnë një mori dokumentesh e burimesh shkrimore. Kështu, kur flet për forcimin e principatës së Balshajve pas rënies së Dushanit, Giuseppe Gelchih¹⁶ njofton se principata e Balshajve u zgjerua fillimisht në njësinë ekonomike Shirgj-Prizren e më pas zbriti drejt jugut duke zënë tokat Tivar-Prizren-Vlorë. Dëshmi të tilla vijnë edhe tek Nedeljkoviç apo në “Acta Albaniae Veneta”, për kontrollin nga Balshajt të gjithë arealit arbëror të Kosovës duke zbritur në jug drejt Ohrit e Kosturit. Dhe padyshim edhe Dibra e Poshtme nuk mund të ishte jashtë këtij areali. Ndërsa, për zotërimin e Sinjës dhe Gardhit të Poshtëm vijnë edhe dëshmi të tilla që këto dy katunde iu dhuruan gjyshit të Skënderbeut nga Gjergj Balsha, si shpërblim për trimërinë e dëftyer si komandant trupash ushtarake. E edhe në këtë rast, origjina nuk mund të nxirret nga vendet e dhuruara.

Një hipotezë që lëvrohet së voni nga autorë shqiptarë, por që mbështetet në disa autorë të huaj është ajo e origjinës së Skënderbeut nga Mirdita. Mendimin për origjinën e Kastriotëve nga Mirdita fillimisht e ka shprehur J. P. Fallmerayer: “*Kastriotët ishin nga Kastri i Mirditës*”.¹⁷

Po ashtu Athanas Gegaj, mes tjerash vë në dukje se në Mirditë gjendet një lokalitet me emrin Kastri (midis Dibrit, Mënellës, Kashnjetit dhe Vigut), nga i cili Kastriotët e morën mbiemrin e tyre të parë. Ai shton se këtë pohim e mbështet në faktin se Kastriotët kishin të drejta zotërimi mbi krahinat e Mirditës.¹⁸ Duke parashtruar një sërë argumentesh të tij, edhe studiuesit Preng Cub Lleshi etj., kanë trajtuar origjinën e Kastriotëve nga Mirdita. Në paraprijë të hipotezës së fundit, pra të origjinës nga Hasi, të cilën dhe e mbështesim në mënyrë më argumentuese se të tjerat, duhet thënë fillimisht se prej

¹⁶ G. Gelchih, *La Zedda e la dinastia dei Balšidi*. Spalato 1889.

¹⁷ J. Ph. Fallmerayer: *Elementi shqiptar në Greqi*, Tiranë 2003, f. 167.

¹⁸ A. Gegaj: *L'Albanie et l'invasion turque au XV-e siècle*, Paris 1937, f. 34-35.

disa familjeve që kanë emigruar në Itali, Kastriotët njihen edhe me një mbiemër të dytë Mazreku. Kjo mbështetet edhe në një pohim të Dyfrendu Kanzhit, i cili duke iu referuar FlavKomnenit, jep si stërgjysh të Skënderbeut një “Constantinum Castriotus, cognomento Meserechus, Aemathiae, et Castoriae Principis” (Konstantin Kastrioti, i mbiquajtur Princ i Mazrekut, Matit dhe Kastratit).

Pra, tashmë le të ndalemi në hipotezën e origjinës nga Hasi, të cilën e kanë mbështetur studiues mjaft të njohur, si: Pietro Luccari, Frang Bardhi, E. Fermendzin, F. St. Noli, akademiku i njohur Aleks Buda, Sh. Hoxha, B. Muhadri, N. Çoçaj, M. Dauti etj.

Pietro Lukari në vitin 1605¹⁹ në kronikën e vet shkruan se: “Gjon Kastrioti ishte zot i Krujës” dhe se “familja e tij ka dalë nga Kastrati, fshat në juridiksionin e Hasit në Shqipëri, pak larg lumit Drin”.²⁰

Në vitin 1553, Andrea Engjëlli ka shkruar në Romë se paraardhësit e Gjon Kastriotit, përveç Matit, kanë zotëruar Kastorien dhe Ymenestrien. Sipas këtij autori, Gjon Kastrioti ka qenë i biri i “Gjergj Kastriotit” dhe ky i “Konstandin Kastriotit, të mbiquajtur Mazreku, që kishte vdekur në vitin 1390”.²¹

Me mendimin e Pietro Lukarit bashkohet dhe humanisti, shkrimtari dhe historiani shqiptar Frang Bardhi,²² i cili ka jetuar në Shqipëri. Në veprën e tij për Gjergj Kastriotin, botuar në vitin 1636, kundërshton pikëpamje si ato të J. Mërnjanoviqit, që duan t’i nxjerrin Kastriotët me origjinë sllave. Frang Bardhi, duke polemizuar me ta, argumenton se Kastriotët ishin nga Hasi. Pas një sërë argumentesh të autorëve të ndryshëm për origjinën e Skënderbeut, Frang Bardhi thekson: “Megjithëse ato që kemi thënë gjer tani mund të mjaftojnë për vërtetësinë e çështjes në fjalë, unë do të shtoj edhe disa gjëra nga mendja ime, të cilat ndihmojnë për ta ndriçuar punën e familjes së Kastriotëve. Duhet të dimë, d.m.th., se është një pjesë e vogël e Epirit apo Shqipërisë, që sot në kohën tonë quhet zakonisht nga Epirotët

¹⁹ CopiosoristrettodegliAnnali di Rausa. In Venetia, 1605, f. 86.

²⁰ Giovanni Castriota Signor di Crui, la qual famiglia uscì da Castrati,, villa nella giurisdizione in As in Albania, poco discosto dal fiume Drillon.

²¹ Historia e popullit shqiptar, Vëllimi II, Tiranë 2002, f. 314.

²² Frang Bardhi, Skënderbeu (Apologji), 1957, f. 69.

dhe bashkëkombësit tanë: As. Pranë këtij vendi janë vendosur Pulatasit (a) dhe Dukagjinast, popullsi shqiptare. Përmes këtyre popullsive dhe përmes maleve shumë të larta rrëshqet lumi i shënuar dhe shumë i shpejtë Drin. Në këtë pjesë të Epirit, ndërmjet vendeve malore të asaj krahine, ngrihet një fshat i njohur, i quajtur prej Askolëvet (b) Kastrat... Të drejtën dhe pushtetin mbi këtë fshat e pretendon për veten e saj një familje e përmendur dhe shumë e vjetër ndërmjet bashkëvendësve tanë, e quajtur Kastrati. ... Unë për shumë arsye guxoj ta pohoj si të vërtetë se nga ky vend e nga kjo familje kanë dalë ata që quhen zakonisht “Kastriotë”. Së pari, se me këtë mendim është në pajtim të plotë mendimi i përgjithshëm i kombit, gjë që unë e kam pasur shumë parasysh në çështjen që shqyrtojmë. Sepse ato që ne trashëgojmë etërit dhe gjyshërit, ua lëmë me lehtësi pasardhësve tanë, sidomos kur është fjala për gjëra të shquara e që vlejnë të mbahen mend, sipas fjalës: “pyet babanë tënd dhe do t’i tregojë të parët e tu” - pastaj është nevoja të merret parasysh se, që nga koha e Skënderbeut e gjer tani, nuk ka kaluar aq kohë sa që të jetë shlyer e harruar çdo kujtim i tij dhe i njerëzve të tij nga bashkëkombësit tanë...”.²³

Duke ndalur mbi këtë pohim të Frang Bardhit, mund të ngulmohet se një autoritet si Bardhi, që ka si objekt të veprës së tij pikërisht origjinën e Skënderbeut, dhe që nuk është i largët nga koha që trajton, siç thotë dhe vetë, ka një peshë më të rëndësishme se autorë të tjerë që i referohen ose koïncidencave emërore, ose fakteve të veçuara pa marrë në konsideratë tërësinë e argumenteve. Kështu që Frang Bardhi superon ndjeshëm mjaft burime të tjera për origjina të ndryshme të Skënderbeut.

Historiani boshnjak E. Fermenxhi, në vitin 1892, gjatë studimit të dokumenteve të Bosnjës mesjetare, të evidentuara në Hungari në një manastir françeskan, u njoh dhe me informacione që flisnin mbi familje fisnike boshnjake dhe shqiptare. Në një prej tyre flitet se “Kastriotët ishin nga fshati Kastriot në krahinën e Hasit”.²⁴

²³ Po aty, f. 70.

²⁴ E. Fermenzin: *Acta Bosnae, Monumenta Spectantis Historam Slavorum Meridionalium*, vol. XXIII, Zagreb 1892, f. 132.

Fan S. Noli, duke folur për këtë, thekson: “Një dokument i zbuluar në një manastir franceskan të Hungarisë prej dijetarit Fermenxhin, na tregon që Kastriotët ishin nga një fshat i quajtur Kastriot në Malësinë e Hasit. Këtë na e vërteton edhe kronikani i Raguzës Luccari, duke bërë vetëm lajthim në emrin e katundit, të cilin e shtrembëron si Kastrati, po pastaj e ndreq kur na thotë që ndodhej në krahinën e Hasit afër Drinit”.²⁵

Profesor Aleks Buda thekson se “megjithëse Noli, duke u mbështetur mbi dokumentin, ngul këmbë se fshati quhet Kastriot, unë mendoj se emri duhet të jetë Kastrat. Lukari në “Annali di Rausa”, Venedik 1605, Libri II, f. 80, thotë se katundi nga rridhnin Kastriotët ishte Kastrati në Has. Ky indikacion vërtetohet edhe nga shkrimtari ynë Frang Bardhi. Në kohën e Bardhit gjendej aty ende një familje që ishte fis me Skënderbeun. Megjithatë Gegaj ngul këmbë se Kastriotët rrjedhin nga një katund Mazrek në Has, duke u mbështetur edhe mbi faktin se nuk ekziston në Has fshat Kastrat, sepse ky është emri i një fisi në veri të Shkodrës; emrin e tyre Kastriotët e morën, sipas Gegajt, nga pronat që kishin në fshatin Kastri në Mirditë.

Një njohës i mirë i vendit etnografi Rrok Zojsi, më dëshmon se një lagje e Krumës sot në Has mban ende emrin Kastrat dhe vërteton me këtë indikacionet e Lukarit dhe të Bardhit, rrëzon hipotezën e Gegajt dhe korrigjon, pas mendimit tim, indikacionin e dokumentit të botuar nga Fermenxhin. Arsyeja që ky dokument e shkruan Kastriot dhe jo Kastrat emrin e katundit është padyshim se shkruesi ka qenë ndikuar nga analogjia me emrin e familjes. Arsyet, përse emri i familjes që vjen nga Kastrati ka marrë formën Kastrioti, duhen kërkuar në ndikimin bizantin, që ka vepruar mbi emrat e shumë krerëve feudalë shqiptarë në mesjetë”.²⁶

Në Fjalorin Enciklopedik Shqiptar thuhet: “Kastriotët ishin me prejardhje nga Hasi dhe kishin atje fshatrat me emër Mazrek, Kostur, Ujmisht (Vumestje), emra që do t'i mbajnë edhe në emrin e tyre të familjes. Më vonë i shtrinë zotërimet drejt jugut, ku Pal Kastrioti, gjyshi i Skënderbeut, zotëronte fshatrat Sinjë dhe Gardhi i

²⁵ Fan S. Noli, vep. cit., f. 13.

²⁶ Aleks Buda, *Shkrime historike*, Tiranë 1986, f. 164.

*Poshtëm, dhe mandej dy Dibrat. Shtrirja e mëtejshme territoriale dhe fuqizimi i sundimit të Kastriotëve lidhet me emrat e Gjon Kastriotit si dhe të Gjergj Kastriotit Skënderbeut”.*²⁷

ZhanKlodFaverial, duke folur për Skënderbeun thotë: *“Familja e tij e kishte prejardhjen nga fisi shqiptar i Kastratëve, prej nga rrjedh dhe emri i Kastriotit”.*²⁸

Po kështu, në Vëllimin I, të *Historisë së popullit shqiptar*, botim i Akademisë së Shkencave, viti 2002, është interesant argumenti në lidhje me mbiemrin e dytë të Kastriotëve, siç ishte Mazreku, si dhe pronat e tyre Kastorie dhe Ymenestrie, që përmend A. Engjëlli, të cilat gjenden në mikrotoponiminë e hershme dhe të sotme të Hasit (Kostur, Kastrat dhe Mazrek), dhe të Drenicës e të Lumës (Ujmiri dhe Ujmisht, që përmend edhe Dh. Frangu), në përforsim të të cilëve renditet dhe një dëshmi e fillimit të shek. XIX se në qytetin e Gjakovës jetonte rrobaqepësi Mihal Kastrioti, që flet për praninë e ruajtjes ndër shekuj të këtij mbiemri në krahinën e Hasit nga e kishin origjinën Kastriotët.²⁹

Profesorët tanë të mirënjohur që mbështesin origjinën e Skënderbeut nga Hasi, krahas argumenteve të tjerë, citojnë një lagje Kastrat në qytetin e Krumës. Prof. Kristo Frashëri, i cili e kundërshton origjinën e Skënderbeut nga Hasi i Republikës së Shqipërisë, midis të tjerash vë në dukje se *“Po ashtu lagja Kastrat e Krumës nuk ndodhet pranë lumit Drin”.*³⁰

Historishkruesit e deritanishëm duhet të dinë se fare pranë lumit Drin, afro 1 km larg tij, ndodheshin Kastratët e fshatit Brrut (Pikërisht në këtë fshat janë gjetur gjurmë neolitike dhe të periudhave të mëvonshme). Kastratët numerikisht përbënin lagjen më të madhe të këtij fshati. Këta Kastratë, me rastin e ngritjes së Hidrocentralit të Fierzës, u zhvendosën në qytetin e Krumës ku kanë lagjen e tyre. Jo larg ish-fshatit Brrut, në zonën malore ndodhen Kastratët e Pusit të Thatë, në lagjen Demiroll, me të cilët asnjëherë

²⁷ Fjalori Enciklopedik Shqiptar, Tiranë 1985, f. 460.

²⁸ Zhan Klod Faverial, *Historia e Shqipërisë*, Plejada 2004, f.282-283.

²⁹ *Historia e Popullit Shqiptar*, Tiranë 2002, V. I, f. 314.

³⁰ KristoFrashëri, vep. cit. f. 59.

nuk kanë bërë krushqi, pasi i quajnë të një gjaku. Kastratët gjenden dhe në fshatin e njohur të Golajve në Has.

Kastratët e Brrutit kanë qenë vendosur në një mjedis me kushte gjeomorfologjike mjaft të përshtatshme për banim, ku para së gjithash kishte një fushë tejet pjellore aluvionale, ku kultivoheshin gjithë prodhimet bujqësore, kishte kullota malore për blegtorinë dhe shfrytëzohej edhe peshkimi. Siç duket, fuqizimi i kësaj familjeje mundësoi zgjerimin e saj me prona aq sa ka arritur më vonë të shtrijë zotërimet e saj në Dibër, Mat e Krujë.

Si përmbyllje, Frang Bardhi në veprën e tij të cituar, thekson: *“Por me gjithë këtë, unë nuk mund të kaloj në heshtje, ndërmjet tjerësh, dy nga heronjtë e panumërt të familjes Kastrati, të cilët janë gjallë gjer më sot... I pari u rrëmbye që fëmijë nga duart e prindërve të tij katolikë prej njëfarë turku epirotas që mban emrin Isuf Beg dhe që është nga më të fuqishmit e kohës sonë. Mbasi u edukua ndërmjet oborrtarëve të këtij sipas zakonisht turk, u la i lirë dhe mbas pak vjet shkoi në Stamboll, ku u nderua me gradën e spahiut. Ky është një burrë trim, i urtë dhe i pajisur me dhunti të tjera të shquara. Tani jeton pranë njerëzve të tij, i mbuluar me lavdinë më të madhe dhe quhet Mustafa Kastrati. Tjetri quhet Gjon... Duke dhënë prova të shkëlqyera të burrërisë së tij, po tregohet kështu trashëgimtar i denjë i lavdisë dhe trimërisë stërgjyshore”*.³¹

Nëqoftëse mbështesim traditën e gojëdhënave, edhe sot Kastratët e Brrutit e bashkëkohës të tjerë transmetojnë tregime për Mustafa Kastratin, të përcjella më parë gojë më gojë nga paraardhësit e tyre. E rëndësishme është se Skënderbeu, kjo figurë e jashtëzakonshme, qëbrezat e nderojnë në shekuj, është shqiptar dhe dha kontribut të paçmuar jo vetëm për mbrojtjen e trojeve shqiptare nga invazioni osman, por dhe në mbrojtjen e vlerave të qytetërimit evropian. Duke hedhur hipotezën se Skënderbeu është me origjinë nga Kastratët në Has, pikërisht fare pranë Drinit ku shtrihej fshati Brrut, shpresoj të kem dhënë një kontribut modest në këtë çështje mjaft të trajtuar nga opinioni shkencor, e edhe ai mediatik.

³¹ F.Bardhi, vep. cit, f. 71-72.